

ADAM MASSALSKI

ORCID: 0000-0000-0002-2410-3632

Instytut Pamięci Narodowej w Krakowie – Delegatura w Kielcach

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ŁUKASZ GULDON

ORCID: 0000-0002-5354-5528

Archiwum Państwowe w Kielcach

Wybory na członków i zastępców członków Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach w świetle materiałów źródłowych II Konferencji Wojewódzkiej KW PZPR z 1950 r.

Słowa kluczowe: PZPR, PRL, Kielce, partia, wybory, aparat władzy, komunizm

Keywords: Polish United Workers' Party (PZPR), People's Republic of Poland (PRL), Kielce, party, elections, government apparatus, communism

Streszczenie: Edycja materiałów źródłowych będąca przedmiotem niniejszej publikacji nawiązuje do okresu pozostającego jeszcze w pamięci starszego pokolenia Polaków. Dotyczy pierwszych lat działalności Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach (dalej: PZPR), która do przemian przełomu lat 1989/1990 miała decydujący wpływ na przebieg życia gospodarczego i społecznego w Polsce. Władzom tejże organizacji partyjnej podporządkowane były wszystkie sprawy kraju, pozostającego po II wojnie światowej pod wpływem systemu totalitarnego Związku Sowieckiego. Prezentowane materiały źródłowe przybliżają czytelnikowi obraz elit PZPR na Kielecczyźnie na podstawie zachowanej dokumentacji wyborów do władz Komitetu Wojewódzkiego (dalej: KW) w sierpniu 1950 r. Członkowie KW PZPR kierowali działalnością partii i podejmowane przez nich decyzje miały teoretycznie decydujący wpływ na sprawy przemian społecznych i gospodarczych na terenie Kielecczyzny. Natomiast wiadomo, że na tym szczeblu KW był elementem bezkrytycznej transmisji poleceń płynących z Komitetu Centralnego (dalej: KC) partii do komitetów miejskich. Wybory kandydatów na członków KW PZPR w Kielcach oraz ich zastępców przeprowadzone w sierpniu 1950 r. objęły grupę 64 osób (49 członków KW PZPR i 15 zastępców członków Plenum). Niniejszy tekst ma za zadanie przybliżyć czytelnikowi ówczesne kryteria wyboru władz partyjnych, kwalifikacje i cechy tej grupy osób.

Abstract: The edition of source materials that is the subject of this publication cover a time period still remembered by the older generation of Poles. It concerns the first years of activity of the Polish United Workers' Party (hereinafter: PZPR) in Kielce, which was a decisive influence on the course of economic and social life in Poland until the transformation in 1989–1990. All affairs of the state, which remained under the influence of the totalitarian system of the Soviet Union after World War II, were subordinated to the authorities of this party organization. The presented source materials familiarize the reader with the image of the PZPR elites in the Kielce region, based on the preserved documentation of the elections to the authorities of the Party's Voivodeship Committee in August 1950. Members of the PZPR Voivodeship Committee directed the activities of the party and the decisions they made had a theoretically decisive impact on social and economic changes in the Kielce region. However, it is a fact that at this level the Central Committee was the uncritical transmitter of orders from the Party's Central Committee to city committees. The elections of candidates for members and deputy members of the PZPR Central Committee in Kielce, conducted in August 1950, included a group of 64 people (49 members of the PZPR Central Committee and 15 deputy members of the so-called Plenum). This text is intended to discuss the criteria for selecting party authorities at that time, as well as the qualifications and characteristics of this group.

1. Wprowadzenie

W wyniku ustaleń w Jałcie i Poczdamie po 1945 r. Polska znalazła się w strefie wpływów Związku Sowieckiego. Powodowało to sytuację, w której nie można było myśleć o samodzielnych politycznie i społecznie rządach w kraju. Władze moskiewskie oddziaływały na stan gospodarki i życia społecznego poprzez działającą w naszym kraju partię komunistyczną, którą początkowo była Polska Partia Robotnicza (dalej: PPR), a następnie PZPR.

PZPR powstała w 1948 r. z połączenia PPR¹ i oczyszczonej z tzw. wrogich elementów Polskiej Partii Socjalistycznej (dalej: PPS)², dominując na scenie politycznej w kraju. Najwyższą władzą był Zjazd Partii, który zgodnie ze statutem zbierał się co pięć lat. Między zjazdami partią kierował Komitet Centralny, który wybierał ze swego grona Biuro Polityczne. Podobnie w województwach, najwyższą władzą była Konferencja Wojewódzka, która zgodnie ze statutem powinna być odbywać się co dwa lata. Konferencja wybierała członków (50–70) i zastępców Komitetu. Organ ten, zwany Plenum, powoływał ze swego grona egzekutywę

¹ Zob. szerzej: P. Wolańczyk, *Polska Partia Robotnicza w Kielcach w latach 1945–1948*, „Studia Muzealno-Historyczne”, t. 3, 2011, s. 291–307.

² A. Albert, *Najnowsza historia Polski 1914–1993*, 2, cz. III 1945–1993, Świat Książki, Warszawa 1995, s. 142.

liczącą około 10 lub kilkunastu osób (czyli rodzaj Prezydium) oraz wchodzących w jej skład kilku sekretarzy (na czele z I sekretarzem)³. Nowo powstała partia miała konstrukcję hierarchiczną. Zadania bieżące i interpretacja założeń ideologicznych były przekazywane z instancji wyższych do niższych. Nie dopuszczano do oddolnej kontroli i inicjatywy, zachowywano w tym względzie jedynie pozory. Wybory do komitetów partii odbywały się pod dyktando wyższych władz⁴.

Od początków istnienia KW PZPR w Kielcach wytwarzaną podczas działalności dokumentację aktową objęto wewnętrznym nadzorem przechowalniczym. Sama inicjatywa organizacji archiwum dokumentacji partyjnej zapoczątkowana została jeszcze za czasów PPR w 1946 r., uchwałą sekretariatu KC PPR. W kwietniu 1947 r. wzmiankowano o tworzeniu archiwów Komitetów Powiatowych (dalej: KP) i Komitetów Miejskich (dalej: KM) PPR w Kielcach, co było w praktyce jedynie założeniem o charakterze teoretycznym. Realizacja tego zadania objęła konkretne działania dopiero w początkach lat 50. XX w. Ostatecznie archiwum KW PZPR w Kielcach powstało według dostępnych informacji w 1951 r.⁵ Szczegółową organizację archiwów partyjnych uregulowały wiążąco postanowienia Sekretariatu Biura Organizacyjnego KC z 28 lutego 1953 r. i późniejsze przepisy⁶. Częściowy nadzór nad wytwarzanym zasobem prowadziła już w latach 50. XX w. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych⁷, by po rozwiązaniu partii w 1990 r.⁸ podjąć kroki w celu ich zabezpieczenia i określenia postępowania z przejmowaną dokumentacją w okólnikach z 1992 r.⁹

³ Statut PZPR, Wydział Szkolenia Partyjnego KC PZPR, Warszawa 1950, s. 29-30; <https://polona.pl/item/statut-pzpr,NTY4MDMyNA/2/#info:metadata> [dostęp: 03.06.2022]

⁴ A. Friszke, *Próba portretu zbiorowego aparatu partyjnego*, w: *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, IPN ISP PAN, Warszawa 2012, s. 55.

⁵ K. Nobis, *Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach*, „Archiwista Polski”, nr 2 (10) rok III, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Warszawa 1998, s. 26-27.

⁶ Zob. przykł.: APK, Biblioteka APK, *Archiwa Komitetów Wojewódzkich PZPR. Zbiór przepisów*, Zakład Historii Partii przy KC PZPR Archiwum, Warszawa 1969, sygn. 15637, ss. 121.

⁷ *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000*, wyb. i oprac. M. Tarakanowska, E. Rossowska, Pismo okólnie nr 1 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 10 kwietnia 1969 r. w sprawie nadzoru archiwalnego nad redakcjami partyjnych organów prasowych, NDAP, Warszawa 2001, s. 121-122. 14 lipca 1983 r. uchwalono Ustawę o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, której przepisy stały się podstawą działalności archiwów państwowych.

⁸ Ustawa z dnia 9 listopada 1990 r. o przejęciu majątku byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Dz.U. 1991 nr 16 poz. 72.

⁹ *Zbiór przepisów archiwalnych...*, Pismo okólnie nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 29 kwietnia 1992 r. w sprawie postępowania z dokumentacją przejętą z b. archiwów komitetów wojewódzkich Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, s. 573-582.

i 1994 r.¹⁰ Było to konieczne z uwagi na fakt zaistniałych przypadków celowego niszczenia, ze względów politycznych oraz interesów prywatnych, materiałów pozostałych po działalności PZPR¹¹.

Z przejętej w 1990 r. przez Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK) dokumentacji, z archiwum KW PZPR w Kielcach zachowały się akta 15 wydziałów, w tym statutowych wojewódzkich konferencji sprawozdawczo-wyborczych¹². Z zawartości jednej z nich pochodzi edytowany materiał źródłowy. Materiały archiwalne pozostałe z przebiegu tychże konferencji obejmują lata 1949–1989. Stanowią interesującą i wartościową bazę źródłową dla badaczy. Informacje zawarte w tych dokumentach nie dotyczą wyłącznie działalności samej partii i jej członków w województwie kieleckim. Z ich treści wyłania się obraz dotyczący życia społeczeństwa regionu w czasie tzw. władzy ludowej. Dzięki zestawieniom tabelarycznym dołączonym do protokołów II Statutowej Konferencji Wojewódzkiej PZPR w Kielcach z informacjami na temat uczestników wyborów i działaczy partyjnych można przeanalizować zarówno strukturę pochodzenia i posiadanego wykształcenia członków KW PZPR, ich płci, wieku, partyjnej przeszłości politycznej, kwalifikacji zawodowych czy zaangażowania w działalność ideologiczną. Należy jednak pamiętać, że dane zawarte w tabelach najczęściej pochodziły z relacji samych zainteresowanych i stąd trzeba je traktować bardzo krytycznie.

W wyborach władz na II Statutowej Konferencji Wojewódzkiej PZPR w województwie kieleckim w sierpniu 1950 r. uczestniczyło 240 delegatów. Reprezentowali oni 64 tys. 539 członków i kandydatów pochodzących z 2 tys. 139 organizacji partyjnych¹³, czyli każdy z nich był przedstawicielem społeczności złożonej z około 270 osób, można więc sądzić, że w swych środowiskach zapewne postrzegani byli jako liderzy. Wszyscy uczestnicy zgłoszeni do udziału w obradach Konferencji powinni posiadać określone cechy osobowe, w szczególności zaś te, które były zgodne z ideologią władz. W informacjach zawartych w wykazach uczestników Konferencji określono jednoznacznie cechy przeszłości politycznej kandydatów, która nie mogła ich dyskredytować w związku z ich wcześniejszą działalnością¹⁴.

¹⁰ Tamże, Pismo okólne nr 3 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 24 października 1994 r. w sprawie oceny dokumentacji przejętej z b. archiwów komitetów wojewódzkich Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, s. 586-598.

¹¹ K. Nobis, *Archiwum...*, s. 25.

¹² Tamże, s. 34-36.

¹³ APK, KW PZPR, II Statutowa Konferencja Wojewódzka PZPR w Kielcach (6-7 VIII 1950), sygn. 2, s. 352-353.

¹⁴ Z pewnością nie kwalifikowały się na delegatów osoby spośród „[...] byłych członków wrogich organizacji politycznych BBWR, ND, ONR, aktywistów ZZZ, syjonistów, funk-

Wybory członków Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach odbyły się zgodnie z procedurami zawartymi w regulaminie obrad, co potwierdzał ostatecznie protokół Komisji Skrutacyjnej Konferencji Wojewódzkiej¹⁵. Zgodnie z jego treścią wybory odbyły się w czasie obrad 6-7 sierpnia 1950 r. w Kielcach. Spośród wybranych 240 osób uczestniczyło w obradach 211 delegatów, w tym 31 kobiet. Prezentowane w niniejszym tekście materiały źródłowe znajdują się w APK, w zespole archiwalnym: KW PZPR w Kielcach [1885] 1948–1990, sygn. 2. Jednostka zawiera 371 stron, w tym obszerny stenogram obrad oraz dokumentację wyborów wraz z ich podsumowaniem.

Niniejsza edycja źródłowa obejmuje informacje o kandydatach wybranych w skład członków KW PZPR w Kielcach i ich zastępców. Pierwsza tabela zawiera informacje dotyczące członków Plenum w liczbie 49 osób¹⁶, których kandydatury proponowały dotychczasowe władze KW PZPR w Kielcach. Druga z nich przedstawia osoby wybrane na zastępców członków w liczbie 15 osób¹⁷. Ostateczne zestawienia wybranych członków Plenum potwierdza protokół Komisji Skrutacyjnej. Jednak składy obu wspomnianych grup różniły się od proponowanych¹⁸. Duże różnice składu osobowego w porównaniu z projektowanym widoczne są zwłaszcza w zestawieniu osób wybranych na zastępców członków KW. Dokumentują to informacje z 8 sierpnia 1950 r. zawarte w ankietach sprawozdawczych, sporządzonych tuż po zakończeniu obrad podczas podsumowania wyników wyborczych. Trudno jest jednoznacznie rozstrzygnąć, dlaczego w dokumentacji wyborów zaistniały różnice, szczególnie tak duże, dotyczące większości składu przy ostatecznym wyborze na zastępców członków Plenum. Można przypuszczać, iż decyzje w tej sprawie zapadły doraznie na skutek interwencji władz PZPR w odniesieniu do oceny ideologicznej kandydatów.

Nie da się wykluczyć, że zastępcami członków zostali kandydaci na członków Plenum, którzy w wyniku małej liczby głosów nie zostali wybrani do tego gremium.

cjonariuszy burżuazyjnego aparatu ucisku, a więc policjantów, prokuratorów, zawodowych oficerów związanych z sanacją, politycznej i wywiadowczej kadry AK, oficerów i podoficerów armii Andersa, którzy byli związani z obozem londyńskim itp., a którzy jednak swą późniejszą pracą i walką wykazali, że zasługują na zaufanie i wybór ich został zatwierdzony przez nadrzędną instancję partyjną [...]” Tamże, s. 251.

¹⁵ Tamże, s. 335-336.

¹⁶ Tamże, Aneks 1.

¹⁷ Tamże, Aneks 2.

¹⁸ Tamże, s. 336.

2. Członkowie KW PZPR w Kielcach wybrani w sierpniu 1950 r.

Z informacji dostępnych w edytowanym materiale źródłowym można ustalić podstawowe dane dotyczące osób wybranych w skład KW PZPR w sierpniu 1950 r.¹⁹ Stanowili oni gremium, które zgodnie z wytycznymi KC miało realizować nadzór i kierownictwo najważniejszych zadań dla osiągnięcia celów, założeń ideologicznych systemu państwowego w PRL w województwie kieleckim.

Jak już wcześniej wspomniano, w ankietach personalnych znalazły się dane obejmujące: wiek, przynależność partyjną i staż przed wojną, podczas wojny i po tzw. „wyzwoleniu”, pochodzenie, wykształcenie, miejsce pracy czy stanowisko zajmowane w Komitecie. Do informacji zawartych w ankietach trzeba podchodzić z dużą ostrożnością, gdyż zapewne w dużym procencie pochodziły od samych zainteresowanych.

Na członków KW PZPR zgłoszono 50 kandydatów, z których 24 osoby pochodziły z ustępującej grupy członków i zastępców Plenum. W tym składzie było 6 kobiet, które wybrano ostatecznie do Plenum. Ostatecznie wybrano 49 osób, w tym 43 mężczyzn i 6 kobiet²⁰ i dane ich dotyczące znalazły się w ankiecie²¹.

Pod względem wieku wśród wybranych członków Plenum przeważały osoby mieszczące się w przedziale 25 do 40 lat, które stanowiły ponad połowę wybranych. Sporą grupę stanowiły także osoby w wieku od 40 do 50 lat. Łącznie obydwie te grupy objęły przeszło 90% składu KW. Dwie najstarsze osoby z nich to: lekarz dr P. Metera ur. w 1885 r. i ślusarz Teofil Nowak ur. w 1898 r. Do grona najmłodszych należeli urodzeni w 1928 r., czyli liczący po 22 lata dwaj przedstawiciele władz wojewódzkich ZMP, Eugeniusz Wójcik i Stanisław Połowniak.

¹⁹ W 1950 r. KW PZPR podejmował decyzje dot. b. województwa kieleckiego. Zakresem działalności partia obejmowała wówczas 13 powiatów, 24 miasta i 313 gmin administrujących łączną powierzchnią regionu 19 tys. 517 km²; T. Koba-Ryszewska, *Przeszość administracyjna ziem województwa kieleckiego*, w: *Z dziejów ziemi kieleckiej (1918–1944)*, Warszawa 1970, s. 26-27.

²⁰ Płeć żeńska pozostawała reprezentowana symbolicznie pośród uczestników konferencji wyborczej. Kwestię zagadnienia pracy kobiet podjęto podczas obrad, odwołując się do „nauki” Stalina i w jej myśl należało „[...] Wykuć z rezerwy sił roboczych, spośród kobiet armię robotnic i wieśniaczek, działającą armię proletariatu – to decydujące zadanie klasy robotniczej [...]”; APK, KW PZPR, sygn. 2, s. 321. W KW PZPR w Kielcach funkcjonował również Wydział Kobiety, którego kierownikiem była w 1950 r. Halina Sygańska (ur. 1908 r.) z wykształceniem średnim, wybrana na członka zarządu KW.

²¹ Z kandydatów zgłoszonych do wyborów na członków KW PZPR nie wybrano Wincentego Kawalca, Przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego w Kielcach.

Tabela 1. Członkowie Plenum KW PZPR w Kielcach według wieku

Wiek	Liczba osób	%
Do 25 lat	2	4,08
Powyżej 25–40 lat	25	51,02
Powyżej 40–50 lat	20	40,82
Powyżej 50–60 lat	1	2,04
Powyżej 60 lat	1	2,04
Łącznie	49	100

Źródło: APK, 21/867 Komitet Wojewódzki PZPR w Kielcach [1885] 1948–1990, II Statutowa Konferencja Wojewódzka PZPR w Kielcach (6–7 VIII 1950), sygn. 2, s. 357.

Tabela 2. Wykaz członków KW PZPR w Kielcach według wykształcenia

Wykształcenie	Liczba osób	%
Powszechne niepełne	9	18,37
Powszechne ukończone	17	34,7
Średnie niepełne	12	24,48
Średnie ukończone	9	18,37
Wyższe	2	4,08
Łącznie	49	100

Źródło: jw.

(ur. w 1911 r.), z zawodu chemik. Jak wynika z opublikowanych badań, poziom wykształcenia członków Plenum w woj. kieleckim zbytnio nie odbiegał od średniej krajowej²³.

Większość członków to ludzie młodzi i w sile wieku. Można zauważyć brak większej liczby osób starszych, które mogły mieć doświadczenie w zakresie kierowania zespołami ludzkimi i instytucjami. Pod względem wieku osoby wybrane w skład KW niewiele różniły się od tego, jak to się kształtowało w kraju²².

Przejdźmy obecnie do sprawy poziomu wykształcenia osób wybranych w skład Plenum. Niski poziom wykształcenia kadr kierowniczych KW PZPR wpływał w dużej mierze na realizację zadań w aspekcie gospodarczym i społecznym. Jak wynika z powyższej tabeli, przeszło połowa członków Plenum posiadała wykształcenie niepełne podstawowe lub podstawowe (w większości wypadków była to szkoła powszechna, do której uczęszczali przed II wojną światową). Wykształceniem wyższym legitymowało się dwóch członków Plenum, byli to wspomniany już lekarz dr P. Metera i redaktor naczelny „Słowa Ludu” Adam Perłowski

²² A. Friszke, *Próba portretu...*, s. 72-73.

²³ A. Friszke, *Próba portretu...*, s. 65.

Dane dotyczące wykonywanego zawodu podczas wyborów na członków Plenum przedstawiały się następująco:

Tabela 3. Wykaz członków KW PZPR w Kielcach według aktualnie wykonywanego zawodu

Zawód wykonywany	Liczba osób	%
Robotnicy zatrudnieni w produkcji	3	6,12
Pracownicy umysłowi	18	36,73
Pracownicy aparatu partyjnego	25	51,01
Chłopi	3	6,12
Łącznie	49	100

Źródło: jw.

Charakterystyczny jest fakt, iż podobnie jak w całej Polsce, pracownicy aparatu partyjnego stanowili bezwzględną większość (51,01%) wśród członków Plenum²⁴. W praktyce umożliwiło to przeprowadzenie wszystkich głosowań zgodnie z zaleceniami centralnych władz partyjnych. Pośród wybranych robotnicy i chłopi stanowili niewielki odsetek (ok. 17%). Dwa razy więcej było pracowników umysłowych (ok. 37%) i w tej właśnie grupie znalazły się osoby zatrudnione w radach narodowych, związkach zawodowych, prokuraturze, ZMP, MO, UB czy w wojsku.

Istotną rolę w kierowniczych organach PZPR stanowiła egzekutywa KW wybrana spośród członków Plenum. W całym kraju była ona organem wykonawczym komitetów wojewódzkich i mniejszych struktur tworzonych w terenie²⁵, a ich skład wybierano podczas tajnych głosowań²⁶. Na Plenum w sierpniu 1950 r. wybrani członkowie egzekutywy to 14 osób²⁷.

²⁴ Tamże, s. 68.

²⁵ Organizacjach miejskich, gminnych zakładowych i in.

²⁶ P. Brzeziński, *Prominenci i marionetki. Protopografia egzekutywy KW PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990*, „Rocznik Gdański”, t. LXXX, 2020, s. 109.

²⁷ Czesław Borecki – Szef WUBP w Kielcach, Roman Baran – Przewodniczący ORZZ w Kielcach, Feliks Fiutowski – I Sekretarz KM w Radomiu, Andrzej Fornal – I Sekretarz KP we Włoszczowej, Jan Kowarz – I Sekretarz KW w Kielcach, Tadeusz Kroner – Przewodniczący WKKP w Kielcach, Feliks Kropidło – Kierownik Wydziału Kadr KW w Kielcach, Julian Lewin – Sekretarz KW w Kielcach, Czesław Matejko – Sekretarz WRN w Kielcach, Czesław Pilawka – Sekretarz KW PZPR w Kielcach, Eugeniusz Rożdżyński-Stańczak – Komendant Wojewódzki MO w Kielcach, Eugeniusz Wójcik – Przewodniczący Wojewódz-

Członkami egzekutywy było ośmiu pracowników aparatu partyjnego (w tym I Sekretarz i trzech sekretarzy KW, Sekretarz WRN, Komendant Wojewódzki MO, Przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego ZMP, Przewodniczący ORZZ). Wśród wybranych członków KW liczebną przewagę posiadali również pracownicy aparatu partyjnego, których awans w strukturach PRL był bardzo widoczny. Przykładem takiej osoby był Czesław Borecki (ur. 1922 r.²⁸) sprawujący stanowisko Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Kielcach. Do objęcia tego stanowiska wystarczyło wykształcenie w szkole rzemieślniczej w zawodzie ślusarz. Przynależność do PPR przed 1945 r. i później do PZPR na stanowisku pracownika umysłowego i członka egzekutywy była wystarczająca do pełnienia funkcji zarządzającego aparatem bezpieczeństwa w woj. kieleckim²⁹.

Symptomatycznym też jest, iż wśród 14 członków egzekutywy sześciu posiadało wykształcenie podstawowe, trzech niepełne średnie i czterech średnie. Komendant Wojewódzki MO Eugeniusz Rożdżyński-Stańczak (ur. 1918 r.) miał wpisane w ankiecie wykształcenie średnie, choć jako zawód widniało stwierdzenie, że był ślusarzem. Kazimierz Torbus ukończył Szkołę Górniczo-Hutniczą, pracując początkowo w zawodzie hutnik, by dzięki wsparciu kolektywu objąć stanowisko dyrektora Huty Ostrowiec. I Sekretarz KW Jan Kowarz (ur. 1911 r.) posiadał wykształcenie średnie.

Ważną rolę w rekrutacji przewodzących Plenum odgrywała przynależność partyjna oraz staż pracy w PZPR i innych partiach politycznych, w tym przed II wojną światową.

Aktywność polityczna podejmowana przez kandydatów jeszcze przed II wojną światową dotyczyła głównie zaangażowania w organizacjach KPP i KZMP. Za przykład może tu posłużyć postać Stefana Przeździeckiego (ur. 1907 r.), pracownika aparatu partyjnego, robotnika, który ukończył 7 klas szkoły powszechnej. Przed wojną należał do KPP i w 1945 r. do PPR. W okresie

kiego Zarządu ZMP w Kielcach, Andrzej Werblan – Sekretarz KW w Kielcach, Franciszek Wachowicz – Kierownik Wydziału Organizacyjnego KW w Kielcach. APK, KW PZPR w Kielcach, sygn. 2, s. 356, 360-361.

²⁸ Major Cz. Borecki (pseud. Byk) pełnił obowiązki Szefa WUBP w Kielcach od 5 lutego 1950 r. do 30 listopada 1951 r. „Twarze kieleckiej bezpieki, wystawa”, Instytut Pamięi Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Kraków 2007, s. 26.

²⁹ Cz. Borecki zabrał głos podczas konferencji, podkreślając swoje doświadczenie, zasługi i znaną współczesnym szerzej zbrodniczą działalność UBP: „Towarzysze! Mówiąc o walce klasowej i jej przejawach na terenie województwa, nie sposób zapominać i ściśle nie wiązać obecnej działalności wroga z działalnością wroga tak do 1939 r., w okresie okupacji, jak i w pierwszych latach po wyzwoleniu... Wróg rozbity, ale nie do końca... Tak, jak poprzednio, i z tych trudności wyjdziemy zwycięsko”. APK, KW PZPR, sygn. 2, s. 200.

Tabela 4. Wykaz członków KW PZPR w Kielcach według przynależności partyjnej przed II wojną światową

Przynależność partyjna przed II wojną	Liczba osób	%
Partie komunistyczne KPP, WKP(b), KPP Zach. Ukr., KZMP	15	30,61
PPS, OMTUR	8	16,32
WICI	1	2,04
NPCH	2	4,08
Bezpartyjni	23	46,93
Łącznie	49	100

Źródło: jw.

Tabela 5. Wykaz członków KW PZPR w Kielcach według przynależności partyjno-organizacyjnej podczas II wojny światowej

Przynależność partyjna podczas wojny	Liczba osób	%
ZPP, PPR, GL, AL	22	44,90
PPR, BCH	1	2,04
BCH	1	2,04
„Świt”	1	2,04
Związek Strzelecki	1	2,04
Żadna	23	46,94
Łącznie	49	100

Źródło: jw.

omawianej Konferencji był I Sekretarzem KP Starachowice³⁰. Warto odnieść się do faktu, że aż 23 wybranych na członków KW nie należało do żadnej partii w okresie przed 1939 r. Można sądzić, że niektórzy zataili swą przynależność partyjną. Przeszło połowa z nich była też bardzo młoda, bowiem nie osiągnęła 25 lat.

³⁰ W aktach Wydziału Kadr KW, w wykazie pracowników politycznych i technicznych KP i KG pow. jędrzejowskiego na dzień 28 XII 1950 r., wykazano S. Przeździeckiego na stanowisku I Sekretarza KP, które to stanowisko objął 1 XI 1950 r. APK, KW PZPR, sygn. 3514, s. 33.

Ciekawą sprawą wydaje się również zaangażowanie polityczne podczas II wojny światowej osób wybranych na członków KW w 1950 r.³¹

Wybrani w skład KW według przynależności partyjno-organizacyjnej dzielili się w okresie II wojny światowej na dwie grupy osób. Określa je przynależność partyjna kandydatów do PPR, Gwardii Ludowej (dalej: GL) i Armii Ludowej (dalej: AL) oraz deklaracja braku takiej przynależności. Grupy te w obu przypadkach stanowiły niemal po 50% każda. Do organizacji „Świt”, Związku Strzeleckiego i Batalionów Chłopskich (dalej: BCh) należało tylko po ok. 2%³².

Staż partyjny w przypadku członków kieleckiego KW PZPR wybranych na II Konferencji sprowadzał się najczęściej do zaangażowania przypadającego głównie na okres po 1945 r. Natomiast byli członkowie PPS to wyłącznie ci, którzy wstąpili do tej partii już po II wojnie światowej na skutek podziału funkcji między PPR i PPS.

W latach 1945–1948 swój związek z PPR potwierdzało już ok. 65%, z PPS ok. 12%. Jedynie w przypadku 26-latką Andrzeja Werblana nie wykazano przynależności do żadnej organizacji. Tymczasem wiadomo, że należał przed zjednoczeniem do PPS³³. W ankiecie znalazła się informacja, że był on buchalterem

³¹ Zob. szerzej o wspomnieniach i pamiętnikarstwie potwierdzającym udział w walkach o wolność członków partii w zawartości Archiwum KW PZPR; S. Iwaniak, *Źródła wywołane do dziejów Kielecczyny w okresie okupacji i Polski Ludowej*, w: *Dzieje Kielecczyny w historiografii Polski Ludowej*, t. 2, red. Z. Guldon, M.B. Markowski, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 1987, s. 110-120.

³² Podczas sprawdzania przeszłości członków partii wykrywano tzw. wrogie władzy elementy w organizacji, podejmując stosowne działania: „W organizacji partyjnej było szereg elementów niewłaściwych, rekrutujących się z b. A.K., a nawet N.S.Z., których przed organizowaniem spółdzielni produkcyjnych należało z Partii usunąć”, APK, KW PZPR, Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach – protokoły z posiedzeń z załącznikami (I-1950), sygn. 132, s. 67. W ocenie zebrań przedwyborczych i wyborczych organizowanych do stycznia 1950 r. przez złą organizację wyborów kandydatów do władz partii „przeniknęły do władz partyjnych elementy niepożądane, a nawet wrogie, np. w Pińczowskim w gm. Złota na członka egzekutywy p.o.p. wybrano Janasia Jana zdecydowanego wroga spółdzielni produkcyjnej; na sekretarza p.o.p. w Jurkowie gm. Chotel b. akowca tow. Szafranowicza (...) W radomskim wybrano też akowca; w kozienickim, w Sieciechowie wybrano do egzekutywy b. granatowego policjanta”. Łącznie wykazano, iż takich przypadków w KW rozpoznanych na przełomie 1949/1950 r. było 13. APK, KW PZPR, Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach, sygn. 132, s. 36. Powoływano także w tym celu specjalne komisje, które przez nadgorliwość w tej sprawie doprowadzały często do represji wobec wiernych i gorliwych działaczy partii. H. Fijałkowski, *Rola PZPR w przemianach województwa kieleckiego w latach 1948–1975*, PZPR KW w Kielcach, Kielce 1988, s. 18.

³³ A. Werblan, ur. 30 października w Tarnopolu. Był członkiem PPS od sierpnia 1946 r. W 1948 r. objął stanowisko w Radzie Naczelnej. Pełnił wtedy również funkcję I Sekretarza

po 3 klasach gimnazjum, a w chwili wyborów pracownikiem aparatu partyjnego pełniącym także funkcję Sekretarza KW PZPR w Kielcach. Stanowisko w kierownictwie partii pozyskał zapewne w wyniku ustaleń o podziale funkcji pomiędzy członkami PPR i PPS³⁴. Jego zaangażowanie w działalność partii owocowało na przestrzeni lat awansami. Podczas wyborów na I Sekretarza KW PZPR w Kielcach w 1975 r. (wybrano Aleksandra Zarajczyka) w konferencji partyjnej A. Werblan wziął udział już jako Sekretarz KC PZPR.

Tabela 6. Wykaz członków KW PZPR w Kielcach według przynależności partyjnej po II wojnie światowej

W latach 1945–1948	Liczba osób				
	PPR	%	PPS	%	b.d.
Przed 1945 r.	10	20,40	–	–	1
1945 r.	25	51,02	3	6,12	
1946 r.	3	6,12	3	6,12	
1947 r.	3	6,12	–	–	
1948 r.	1	2,04	–	–	
Łącznie	42	85,71	6	12,24	

Źródło: jw.

3. Zastępcy Członków KW PZPR w Kielcach

Na II Statutowej Konferencji wybrani zostali także zastępcy członków Plenum. Zgodnie z planem wyborczym należało wybrać 15 osób. Podobnie jak w wypadku członków Plenum KW, byli to także ludzie stosunkowo młodzi.

Komitetu Wojewódzkiego w Białymstoku. https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Werblan [dostęp: 05.07.2023].

³⁴ „Słowo Ludu”, Organ KW PZPR, Kielce 3 marca 1975, s. 1. W dniu poprzedzającym wybory władz KW PZPR w Kielcach 7 sierpnia 1950 r. odbyło się posiedzenie Komitetu, na którym wybrano członków egzekutywy. Stanowiło ją 13 osób, czyli 4 sekretarzy i 9 członków. Wśród wybranych znaleźli się niemal wszyscy wybrani później członkowie KW, na którego Sekretarza wybrano A. Werblana. APK, KW PZPR, Protokół z plenarnego posiedzenia KW PZPR (6 II–8 XII 1950), s. 108-109.

Tabela 7. Zastępcy członków KW PZPR w Kielcach wybrani na Statutowej Konferencji według wieku

Wiek	Liczba osób	%
25–40 lat	10	66,66
40–50 lat	3	20
50–60 lat	2	13,34
Łącznie	15	100

Źródło: jw.

Tabela 8. Zastępcy członków KW PZPR według wykształcenia

Wykształcenie	Liczba osób	%
Powszechne niepełne	4	26,67
Powszechne ukończone	7	46,66
Średnie niepełne	3	20
Średnie ukończone	1	6,67
Łącznie	15	100

Źródło: jw.

Także wśród osób wybranych na zastępców członków Plenum dominował bardzo niski poziom wykształcenia formalnego.

Według wykształcenia: powszechne niepełne zdobyło ok. 27% osób; powszechne ukończone posiadało ok. 47%; średnie niepełne ok. 20%; średnie ukończone ok. 7%. Żaden z kandydatów na zastępców członków Plenum nie posiadał wykształcenia na poziomie wyższym. Dane z powyższej tabeli porównano z informacjami sporządzonymi przez pracowników obsługujących konferencję wyborczą. Trzeba tu zwrócić uwagę, że w ankiecie sprawozdawczej wykształcenie powszechne niepełne zaliczono w podsumowaniu kandydatce wykazanej jako samouk. Była nią Halina Gierczak, rolniczka z wykształcenia, pracująca w tym zawodzie w Spółdzielni Produkcyjnej w Przyuszyńcu. Do PPR wstąpiła po 1945 r., a po 1945 r. znalazła się w PZPR.

Grupę zastępców tworzyły w większości osoby w przedziale wiekowym 25–40 lat (ok. 67%). Pomiędzy 40 a 50 rokiem życia wybrano tylko 3 osoby (ok. 20%). Najmniejszy odsetek stanowili najstarsi, w wieku 50–60 lat (ok. 13%). Najstarszy w tej grupie był Roman Tuchowicz (ur. 1898 r.), pracownik aparatu partyjnego i I Sekretarz Komitetu Powiatowego w Opocznie. Według ankiety po ukończeniu 3 klas gimnazjum pracował w zawodzie wyuczonym jako przędzalnik. Jeszcze przed wojną wstąpił do KPP. Podczas wojny i okupacji działał w strukturach AL, by po wyzwoleniu w 1945 r. wstąpić do PPR i w 1948 r. do PZPR. Najmłodszym z kandydatów był Józef Piowarczyk (ur. 1924 r.), po siedmiu klasach szkoły powszechnej, robotnik. W chwili wyborów, zgodnie z ankietą, był pracownikiem aparatu partyjnego z przeszłością pepeerowską i pełnił funkcję I Sekretarza KP w Kielcach.

Tabela 9. Wykaz zastępców członków KW PZPR w Kielcach według wykształcenia

Wykaz kandydatów według zawodu wyuczonego		
Zawód wyuczony	Liczba osób	%
Robotnicy	11	73,33
Chłopi	3	20
Pracownicy umysłowi	1	6,67
Łącznie	15	100

Źródło: jw.

Tabela 10. Wykaz zastępców członków KW PZPR w Kielcach według wykonywanego zawodu

Zawód wykonywany	Liczba osób	%
Pracownicy umysłowi	3	20
Pracownicy aparatu partyjnego	11	73,33
Chłopi	1	6,67
Łącznie	15	100

Źródło: jw.

Tylko jedna osoba podała, że pracuje jako rolnik. Była to już wcześniej wymieniana H. Gierczak z Przyuszyzna, zatrudniona w miejscowej Spółdzielni Produkcyjnej.

Pracownicy aparatu partyjnego to głównie działacze szczebla powiatowego (6 osób) i członkowie aparatu politycznego KW (3 osoby) oraz niższego szczebla

Natomiast tylko jedna osoba legitymowała się wykształceniem średnim, była to Bronisława Ojdanowa (ur. w 1908 r.), pracownik aparatu partyjnego. Według ankiety miała ukończone 8 klas gimnazjum. Pracowała w czasie II Konferencji na stanowisku Zastępcy Kierownika Wydziału Propagandy KW w Kielcach³⁵.

W kwestii zawodu wyuczonego zastępców sytuacja przedstawiała się podobnie jak w przypadku kandydatów na członków KW PZPR w Kielcach.

Największa liczba kandydatów podawała, że pochodzi z rodzin robotniczych (ok. 73%). Rodziny chłopskie reprezentowało ok. 20% osób. Tylko jedna osoba – wspomniana B. Ojdanowa podała w ankiecie, że była pracownikiem umysłowym.

Także wśród zastępców członków KW zdecydowaną większość stanowili pracownicy aparatu partyjnego.

³⁵ Wydział stale usprawniał swoją działalność. W tym celu zwiększano liczbę agitatorów. Przed II Konferencją Statutową zaplanowano do 1 kwietnia 1950 r. powiększenie liczebności grup agitacyjnych z 4816 do 22 600 osób. APK, KW PZPR, Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach, sygn. 132, s. 126-127.

fabrycznego i gminnego (2 osoby). Jest oczywiste, że okoliczność ta powodowała gwarancję pełnej ich dyspozycyjności w tak hierarchicznie zarządzanej partii, jaką była PZPR³⁶.

Natomiast listę tę uzupełniali: Sekretarz Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Kielcach (PMRN), Prezes Powiatowego Związku Samopomocy Chłopskiej w Busku (PZSCH) i Zastępca dyrektora Państwowego Ośrodka Maszynowego w Brzeźcu (POM), pow. Jędrzejów.

Ciekawe, że tylko niewielu działaczy partyjnych wybranych na zastępców członków KW posiadało przedwojenny staż w partii komunistycznej.

Przed II wojną światową do partii komunistycznej należeli: Marian Grzegorzewski (aktualny Sekretarz Miejskiej Rady Narodowej w Kielcach – przynależność do KPP, SDKPiL) i wymieniony R. Tuchowicz – aktualny I Sekretarz KP Opoczno. Zygmunt Rutkowski był członkiem PPS, a Wacław Piątek należał przed wojną do organizacji „Wici”³⁷. Przy pozostałych osobach przynależności nie wykazano, być może faktycznie byli bezpartyjni albo nie ujawnili niewygodnych danych, bo ich wiek sugerował możliwość zaangażowania politycznego.

Tabela 11. Zastępcy członków KW PZPR w Kielcach według przynależności partyjnej przed II wojną światową

Przynależność partyjna przed wojną	Liczba osób	%
KPP, SDKPiL	2	13,33
PPS	1	6,67
WICI	1	6,67
ZSLCh	1	6,67
Nie wykazano	10	66,66
Łącznie	15	100

Źródło: jw.

Tabela 12. Zastępcy członków KW PZPR w Kielcach według przynależności partyjno-organizacyjnej podczas II wojny światowej

Zawód wykonywany	Liczba osób	%
PPR, GL, AL	7	46,66
Żadna	8	53,33
Łącznie	15	100

Źródło: jw.

³⁶ APK, KW PZPR, Powstanie i działalność PZPR na Kielecczyźnie w latach 1948–1988; H. Baraniecka, *Działalność na rzecz industrializacji Kielecczyzny (1950–1970)*, sygn. 6045, s. 334–335.

³⁷ Niejasny zapis w ankiecie widnieje przy osobie Stanisława Kobyłki, gdzie wskutek poprawki literowej trudno określić nazwę organizacji, do której należał przed II wojną światową.

Jak wiadomo, rozwiązanie Komunistycznej Partii Polski, a następnie także agresja zbrojna Związku Sowieckiego na Polskę 17 września 1939 r. były powodem tego, iż polscy komuniści w kraju zaczęli się organizować dopiero w 1942 roku. Należy pamiętać, że struktury organizacyjne PPR w czasie okupacji były niezbyt liczne. Stąd można sądzić, że wielu działaczy komunistycznych starało się po wojnie dopisać sobie także udział w strukturach partyjnych lub lewicowej partyzantki – GL, AL.

Blisko 50% kandydatów na zastępców członków Plenum KW podawało, że w czasie II wojny światowej należało do PPR, GL i AL. Nieco więcej nie zadeklarowało działalności w tych organizacjach³⁸. Co ciekawe, wśród tych ostatnich był Tadeusz Bechcicki, wówczas w wieku 24 lat, ówczesny Kierownik Wojewódzkiej Szkoły Partyjnej w Kielcach.

Po zakończeniu II wojny światowej kandydaci na zastępców należeli głównie do PPR, a tylko nieliczni do PPS. Prawie wszyscy byli pracownikami aparatu partyjnego. Wszyscy oni wstąpili też do PZPR 15 grudnia 1948 r. i podobnie jak w przypadku członków KW, większość z nich związała się wcześniej z PPR.

Tabela 13. Zastępcy członków KW PZPR w Kielcach według przynależności partyjnej po II wojnie światowej

Przynależność partyjna po wojnie	Liczba osób			
	PPR	%	PPS	%
Przed 1945 r.	6	40	–	–
W 1945 r.	6	40	1	6,66
W 1946 r.	1	6,66	–	–
W 1947 r.	1	6,66	–	–
Łącznie	14	93,32	1	6,66

Źródło: jw.

³⁸ W ocenie zebrań przedwyborczych i wyborczych egzekutywy w 1950 r. stosunek działaczy partyjnych przed wyborami do Sejmu stanowił 60%, a 10% posiadało staż partyjny od 1948 r. 78% osób wybranych do nowych władz partii nie uczestniczyło czynnie w życiu politycznym przed 1939 r., podobnie było w okresie okupacji hitlerowskiej. Z ww. materiałów egzekutywy wynika, iż nie zaobserwowano wówczas liczego napływu chętnych do kandydowania. Całokształt działań wyborczych podsumowano pozytywnie i za zgodne z założonym planem, stwierdzając, iż „nie odbija się to więc na rozproszkowaniu wyborów”. APK, KW PZPR, Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach – protokoły z posiedzeń z załącznikami (I-1950), sygn. 132, s. 38.

Według przynależności partyjnej po wyzwoleniu w latach 1945–1948 do PPR należało ok. 93% osób, a do PPS ok. 7% – czyli jedna osoba, Mikołaj Pilachowicz, który ukończył 3 klasy szkoły zawodowej i w czasie II Konferencji Statutowej pełnił funkcję Zastępcy Dyrektora POM w Brzeźcu w pow. jędrzejowskim.

4. Podsumowanie

Na podstawie stanowisk wykazanych w dokumentacji II Konferencji Wyborczej można wnioskować, iż podstawą czy pewnego rodzaju przepustką do zasiadania we władzach KW PZPR w Kielcach było pełnienie funkcji kierowniczych w organach partyjnych administracji państwowej, gospodarce oraz aparacie represji: MO czy UBP. Ci ostatni to osoby z Wojewódzkiego UBP w Kielcach i jego szef Cz. Borecki, komendant Komendy Wojewódzkiej MO w Kielcach Eugeniusz Rożdżyński-Stańczak, a także wymiaru sprawiedliwości (Prokurator Sądu Apelacyjnego Wiktor Winkszo). Teczki osobowe takich osób nie zachowały się w zespole KW PZPR w Kielcach³⁹.

Wśród kandydatów na członków i zastępców KW PZPR zdecydowaną przewagę stanowiły osoby z kilkuklasowym wykształceniem podstawowym – ok. 78%, ze średnim było ok. 20%, a z wyższym tylko 2% ogółu⁴⁰.

W celu osiągnięcia bezpieczeństwa realizacji założonych celów partyjnych można zaryzykować stwierdzenie, że poziom wykształcenia nie był najistotniejszy przy wyborze osób zarządzających KW PZPR w Kielcach. Mechanizm realizacji działań władz PRL zakładał przecież wdrażanie zadań ideologicznych bez sprzeciwu, krytyki, obnażania prawdy czy prawdziwej oceny wrogiej aparatowi władzy myśli wolnej i niezależnej, za którą działacze antykomunistycznego podziemia płacili często najwyższą cenę⁴¹. Trzeba w tym miejscu dodać, że

³⁹ Usunięto je zapewne przed upadkiem reżimu i likwidacją PZPR.

⁴⁰ Należy tu również zaznaczyć, iż regułą było zawyżanie swojego wykształcenia w różnych składanych przez działaczy partyjnych oświadczeniach czy ankietach, nie tylko osób na szczeblu wojewódzkim, ale również w centralnych strukturach PZPR. M. Szumiło, *Kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1956–1970. Portret zbiorowy*, „Kwartalnik Historyczny”, Rocznik CXXVII, 2020, s. 288.

⁴¹ „W dniu 28.II.1949 r. został zatrzymany przez M.O. i doprowadzony do P.U.B.P. w Ostrowcu – Chodynia Franciszek, kupiec, zamieszkały w Ostrowcu – za rozsiewanie wrogiej propagandy. W/w będąc w poczekalni, usiłował popełnić samobójstwo, przez wbicie noża w piersi (przebił płuco). Nieprzytomnego przewieziono do miejscowego szpitala, celem leczenia”. APK, KW PZPR, Kancelaria I Sekretarza KW, sygn. 470, s. 45.

w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej zdobywanie wykształcenia nie należało do działań łatwych i było bardzo utrudnione w okresie okupacji⁴².

Historia wystawia surową ocenę PZPR i jej władzom. Rządy komunistyczne nie przynosiły i nie mogły przynosić efektów pozytywnych, prowadząc kraj ku zapadłości gospodarczej. Nie można było osiągać sukcesów w sytuacji, gdy cały potencjał działalności skupiał się wyłącznie na rozbudowie organizacji partyjnej czy stałych ideologicznych dążeniach do likwidacji tak zwanych wrogów klasowych. Gospodarka rozwijała się nie zgodnie z potrzebami ludności, a pod dyktando potrzeb tzw. obozu socjalistycznego kierowanego przez władców z Rosji. Pozostając więc w izolacji od zagranicznego postępu, nowoczesności, wsparcia ze świata rozwiniętego gospodarczo, przy stale zwiększającej się ilości kadr partyjnych od początku istnienia PZPR⁴³, realizując politykę całkowicie zależną od ZSRR⁴⁴, nie można było spełnić założeń ideowych PRL. Wartość działalności prowadzonej przez PZPR sprowadza się faktycznie do niekończącej się pracy nad niewypełnionymi zobowiązaniami, błędami, porażkami systemu, co potwierdza się m.in. w treści niektórych wystąpień wygłoszonych podczas II Konferencji Wojewódzkiej⁴⁵.

Ważnym aspektem działalności KW PZPR w Kielcach była walka z wrogiem wewnętrznym, obecna dość szeroko w przedmiotowej dokumentacji wyborczej. Stała się ona faktycznie podstawowym zadaniem działalności partii⁴⁶.

Podczas realizacji założeń propagandowych stałego pozyskiwania nowych członków PZPR na przestrzeni lat zwiększało się jej zaangażowanie finansowe w tym zakresie. W tym celu oferowano przyszłym członkom atrakcyjne warunki pracy, uposażenie czy świadczenia socjalne⁴⁷.

Za swoje działania komunistyczne władze PRL, w tym i PZPR, powinny zostać rozliczone. Publikacja niniejszych materiałów źródłowych ma za zadanie

⁴² Zob. sytuację w tym okresie w Kielcach. Z. Guldon, A. Massalski, *Historia Kielc*, Kieleckie Centrum Kultury, Kielce 2000, s. 365-373.

⁴³ W 1953 r. stan zatrudnienia w KW PZPR w Kielcach sięgnął 169 osób, w tym etatów politycznych – 101, biurowych – 39, pracowników fizycznych – 29. D. Magier, M. Żukowski, *Pracownicy etatowi Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w świetle normatywów partyjno-państwowych z 1949, 1972 i 1983 r.*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. 3, 2013, s. 371.

⁴⁴ A. Jachimczyk, *Życie kulturalne Kielc 1945–1975*, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce 2002, s. 104.

⁴⁵ W której referencji wskazywali m.in., że organizacja „w sposób niedostateczny wykorzystwała istniejące możliwości dalszego wzrostu aktywności członków partii, klasy robotniczej i mas pracujących”. APK, KW PZPR, sygn. 2, s. 364.

⁴⁶ Zob. szerzej o wrogach systemu. K. Trembicka, *Kategoria wroga w komunistycznej Polsce w latach 1956–1989*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia”, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2014, vol. 21, z. 2, s. 105-120.

⁴⁷ Zob. M. Żukowski, *Budżet partii komunistycznej (planowanie, wydatki, kontrola) na przykładzie PZPR*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, 2016, nr 1 (27), s. 49-67.

uświadomić czytelnikowi standardy stosowane na szczeblach zarządzania województwem i krajem w ówczesnym systemie totalitarnym PRL. Brak przygotowania merytorycznego, kompetencji i wykształcenia kadr KW PZPR skutkowało podejmowaniem niekompetentnych decyzji, które doprowadziły Polskę do upadku w każdej dziedzinie życia i gospodarki. Władze komunistyczne uzależniły nasz kraj od Związku Sowieckiego, stając się współtwórcami zniewolenia Rzeczypospolitej przez ponad 40 lat po II wojnie światowej.

BIBLIOGRAFIA

Przepisy i akty prawne

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Dz.U. 1983 nr 38 poz. 173.

Ustawa z dnia 9 listopada 1990 r. o przejęciu majątku byłej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Dz.U. 1991 nr 16 poz. 72.

Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000, wyb. i oprac. M. Tarakanowska, E. Rossowska, NDAP, Warszawa 2001.

Archiwa

Archiwum Państwowe w Kielcach

Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach [1885] 1948–1990

II Statutowa Konferencja Wojewódzka PZPR w Kielcach (6–7 VIII 1950), sygn. 2.

Protokół z plenarnego posiedzenia KW PZPR (6 II–8 XII 1950), sygn. 23.

Egzekutywa Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach, sygn. 132.

Kancelaria I Sekretarza KW, sygn. 470.

Kancelaria I Sekretarza KW, sygn. 471.

Powstanie i działalność PZPR na Kielecczyźnie w latach 1948–1988, H. Baraniecka, *Działalność na rzecz industrializacji Kielecczyzny (1950–1970)*, sygn. 6045.

Wydział Kadr, sygn. 3514.

Biblioteka Archiwum Państwowego w Kielcach

Archiwa Komitetów Wojewódzkich PZPR. Zbiór przepisów, Zakład Historii Partii przy KC PZPR Archiwum, Warszawa 1969, sygn. 15637.

Prasa

„Słowo Ludu”, Organ KW PZPR, Kielce 3 marca 1975 r.

Opracowania

- Albert A., *Najnowsza historia Polski 1914–1993*, 2, cz. III 1945–1993, Świat Książki, Warszawa 1995.
- Brzeziński P., *Prominenci i marionetki. Prozopografia egzekutywy KW PZPR w Gdańsku w latach 1975–1990*, „Rocznik Gdański”, t. LXXX, 2020.
- Fijałkowski H., *Rola PZPR w przemianach województwa kieleckiego w latach 1948–1975*, PZPR KW w Kielcach, Kielce 1988.
- Friszke A., *Próba portretu zbiorowego aparatu partyjnego*, w: *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, IPN ISP PAN, Warszawa 2012.
- Guldon Z., A. Massalski, *Historia Kielc*, Kieleckie Centrum Kultury, Kielce 2000.
- Iwaniak S., *Źródła wywołane do dziejów Kielecczyny w okresie okupacji i Polski Ludowej*, w: *Dzieje Kielecczyny w historiografii Polski Ludowej*, t. 2, red. Z. Guldon, M.B. Markowski, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce 1987.
- Jachimczyk A., *Życie kulturalne Kielc 1945–1975*, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Kielce 2002.
- Koba-Ryszewska T., *Przeszość administracyjna ziem województwa kieleckiego*, w: *Z dziejów ziemi kieleckiej (1918–1944)*, Warszawa 1970.
- Magier D., Żukowski M., *Pracownicy etatowi Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w świetle normatywów partyjno-państwowych z 1949, 1972 i 1983 r.*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny”, t. 3, 2013.
- Nobis K., *Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach*, „Archiwista Polski”, nr 2 (10) rok III, Stowarzyszenie Archiwistów Polskich, Warszawa 1998.
- Ryszka F., *Budowa podstaw socjalizmu (1945–1950)*, w: *Zarys historii Polski*, red. J. Tazbir, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1979.
- Szumilo M., *Kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w latach 1956–1970. Portret zbiorowy*, „Kwartalnik Historyczny”, Rocznik CXXVII, 2020.
- Trembicka K., *Kategoria wroga w komunistycznej Polsce w latach 1956–1989*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio K, Politologia”, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2014, vol. 21, z. 2.
- „*Twarze kieleckiej bezpieki, wystawa*”, Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Kraków 2007.
- Wolańczyk P., *Polska Partia Robotnicza w Kielcach w latach 1945–1948*, „Studia Muzealno-Historyczne”, t. 3, 2011.
- Żukowski M., *Budżet partii komunistycznej (planowanie, wydatki, kontrola) na przykładzie PZPR*, „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 1 (27), 2016.

Internetowe zasoby cyfrowe

- https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Werblan [dostęp: 05.07.2023]
- Statut PZPR*, Wydział Szkolenia Partyjnego KC PZPR, Warszawa 1950; <https://polona.pl/item/statut-pzpr,NTY4MDMyNA/2/#info:metadata>

Aneks 1

Ankieta Sprawozdawcza o składzie Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach według stanu na dzień 8 sierpnia 1950 r., s. 356, 360-361*

Lp.	nazwisko i imię	stanowisko w Komitecie	rok urodz.	wykształcenie	zawód		data wstąpienia do PZPR	do jakiej partii lub organizacji należał				gdzie obecnie pracuje
					wyuczony	obecnie wykonywany		przed wojną	podczas okupacji	rok przyjęcia na członka		
										PPR	PPS	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Borecki Czesław	czł. egzek.	1922	szk. rzemieśln.	ślusarz	prac. umysł.	15.12.48.	=	PPR	1945	=	Szef W.U.B.P. Kielce
2	Baran Roman	„	1901	7 kl. pow.	robotnik	prac. umysł.	„	KPP	PPR	1945	=	Przew. O.R.Z.Z. Kielce
3	Bondarenko Włodzimierz	czł. Kom.	1908	7 „ „	robotnik	prac. ap. part.	„	KZMP	PPR	1945	=	I Sekr. Z.Z.W.M. nr 1 Radom
4	Ciążela Czesław	„	1904	4 kl. gimn.	szofer	prac. ap. part.	„	PPS	AL	1945	=	Kier. Wydz. Rol. K.W.
5	Fiutowski Feliks	czł. egzek.	1903	7 kl. pow.	tokarz	prac. ap. part.	„	KPP	=	1945	=	I Sekr. K.M. Radom
6	Fornal Andrzej	czł. egzek.	1917	7 kl. pow.	robotnik	prac. ap. part.	„	PPS	=	=	1946	I Sekr. K.P. Włoszczowa

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Franaszczyk Janina	czł. Kom.	1904	7 kl. pow.	robotnik	prac. umysł.	„	=	=	1948	=	Instruktor Z.S.Ch. Końskie
8	Grzeszczykowa Celina	czł. Kom.	1914	3 kl. pow.	krawcowa	rolnik	„	=	AL	1945	=	czł. spółdz. prod. Ciepiałów p. Starachowice
9	Jarczyński Zygmunt	czł. Kom.	1914	6 kl. pow.	robotnik	pracownik ap. part.	„	=	AL	1945	=	Sekr. K.G. Wodzisław p. Jędrzejów
10	Klusek Stanisław	czł. Kom.	1908	średnie	buchal.	pracownik ap. part.	„	KPP	GL	1945	=	I Sekr. K.P. Końskie
11	Kowarz Jan	czł. egzek.	1911	średnie	elektrom.	„ „ „	„	K.P. Zach. Ukr.	=	1946	=	I Sekr. K.W. Kielce
12	Kromer Tadeusz	czł. egzek.	1908	7 kl. pow.	tkacz	„ „ „	„	K.P. KZMP	=	1945	=	Przew. W.K.K.P. K.W. Kielce
13	Kropidło Feliks	czł. egzek.	1906	7 kl. pow.	murarz	„ „ „	„	KPP	PPR i AL	1942	=	Kier. Wydz. Kadr K.W. Kielce
14	Kowalska Zofia	czł. Kom.	1916	7 kl. pow.	robotnik	robotnik	„	PPS	=	1947	=	Przewod. Zakł. Starachowickie
15	Kacak Czesław	czł. Kom.	1909	3 kl. rosyjsk.	ślusarz	prac. ap. part.	„	PPS	=		1946	I Sekr. P.K.P. Radom
16	Lewin Julian	czł. egzek.	1908	7 kl. gimn.	prac. umysł.	„ „ „	„	WKP (b)	ZPP i PPR	1944		Sekretarz K.W. PZPR Kielce

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
17	Lenart Julian	czł. Kom.	1922	7 kl. pow.	rolnik	prac. ap. part.	„	=	PPR	1944	=	K.P. Busko
18	Metera Piotr	czł. Kom.	1885	wyższe	lekarz	lekarz	„	PPS	=	=	1945	Z-ca Czł. K.C. Lekarz
19	Marszałek Zygmunt	czł. Kom.	1924	Szk. Hand.	prac. umysł.	prac. ap. part.	„	=	=	1945	=	I Sekr. K.M. Ostrowiec
20	Magdziarzowa Maria	czł. Kom.	1919	7 kl. gimn.	rolnik	rolnik	„	=	=	1947	=	Czł. Spółdz. produkt. Dziekanów p. Pińczów
21	Musiół Czesław	czł. Kom.	1906	5 kl. gimn.	robotnik	prac. umysł.	„	K.P.P.	P.P.R. A.L.	1942	=	V-ce Dyr. F-ki Ham. Zakł. Starachowice
22	Matejko Czesław	czł. egzek.	1907	średnie	prac. umysł.	prac. umysł.	„	N.P.Ch	=	1945	=	Sekr. W.R.N. Kielce
23	Nowak Teofil	czł. Kom.	1898	4 kl. pow.	ślusarz	ślusarz	„	=	=	1945	=	Z.Z.W.M. Nr 1 Radom
24	Nowak Adam	czł. Kom.	1915	Szk. rzem.	ślusarz	prac. ap. part.	„	=	P.P.R.	1945	=	I Sekr. K.M. Skarżysko
25	Oleksy Jan	czł. Kom.	1907	6 kl. gimn.	prac. umysł.	prac. umysł.	„	N.P.Ch	P.P.R. G.L.	1944	=	Sekr. Wojew. Zarz. ZSCH Kielce

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
26	Perłowski Adam	czł. Kom.	1911	wyższe	chemik	prac. umysł.	„	=	=	1946	=	Redaktor Muchy, Słowa Ludu
27	Piławka Czesław	czł. egzek.	1919	7 kl. pow.	robotnik	prac. ap. part.	„	=	=	1945	=	Sekr. K.W. PZPR
28	Połowniak Stanisław	czł. Kom.	1928	3 kl. gimn.	robotnik	prac. umysł.	„	=	P.P.R. i A.L.	1944	=	Wojew. Zarz. Z.M.P. Kielce Kier. Org.
29	Przedziecki Stefan	czł. Kom.	1907	7 kl. pow.	robotnik	prac. ap. part.	„	K.P.P.	=	1945	=	I Sekr. K.P. Starachowice
30	Pośniak Jan	czł. Kom.	1914	Szk. rzem.	ślusarz	prac. ap. part.	„	K.Z.M.P.	Świt	=	1945	Z-ca Kier. Wydz. Prop. K.W. Kielce
31	Rożdżyński-Stańczak Eugeniusz	czł. egzek.	1918	średnie	ślusarz	prac. umysł.	„	=	P.P.R.	1944	=	Kom. Woj. M.O. Kielce
32	Rurarz Roman	czł. Kom.	1917	7 kl. pow.	robotnik	prac. umysł.	„	=	=	1945	=	Przew. Rady Zakł. ZZWM Nr. 2 Skarżysko
33	Sidorenko Teodor	czł. Kom.	1912	średnie	prac. umysł.	prac. umysł.	„	W.K.P. (b)	=	=	=	Oficer wojska Polskiego
34	Stanik Marian	czł. Kom.	1905	3 kl. pow.	prac. umysł.	prac. umysł.	„	K.P.P.	P.P.R. i G.L.	1942	=	Przew. Woj. Zarz. B. o Wol. i Dem.
35	Sygańska Halina	czł. Kom.	1908	średnie	prac. umysł.	prac. ap. part.	„	=	=		1946	Kier. Wydz. Kob. K.W. Kielce

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
36	Sobczyk Miroslaw	czł. Kom.	1923	4 kl. pow.	robotnik	prac. ap. part.	„	=	B.Ch.	1945	=	Sekr. Kom. Zespoł. Bodzechów p. Opatów
37	Stawiński Władysław	czł. Kom.	1919	6 kl. pow.	spawacz	spawacz	„	=	=	1945	=	H.O. Montownia spawacz
38	Stawecki Marian	czł. Kom.	1909	7 kl. pow.	spawacz	prac. umysł.	„	T.U.R.	P.P.R.	1943	=	Przew M.R.N. Kielce
39	Szelągowski Stanisław	czł. Kom.	1910	7 kl. pow.	robotnik	prac. ap. part.	„	K.P.P. KZMP	=	1945	=	Sekr. K.F.Z.Z.W.M. Nr 2 Skarżysko
40	Szwagierczak Adam	czł. Kom.	1917	7 kl. pow.	heblarz	prac. ap. part.	„	=	Zw. Strzel.	=	1945	I Sekr. K.F. Huty Ostrowiec
41	Torbus Kazimierz	czł. Kom.	1917	Szk. Gór. Hut.	hutnik	prac. umysł.	„	=	G.L.	1945	=	Dyrektor H.O.
42	Trela Józef	czł. Kom.	1923	7 kl. pow.	kowal	prac. ap. part.	„	=	A.L.	=	1945	I Sekr. K.P. Jędrzejów
43	Winkszno Wiktor	czł. Kom.	1914	średnie	pracownik	prokurator	„	O.M.T.U.R.	=	1945	=	Prok. S.A. Kielce
44	Wójcik Eugeniusz	czł. egzek.	1928	średnie	prac. umysł.	prac. umysł.	„	=	=	1945	=	Przewod. Wojew. Zarz. ZMP Kielce
45	Werblan Andrzej	czł. egzek.	1924	3 kl. gimn.	buchalter	prac. ap. part.	„	=	=	1946	=	Sekr. K.W. Kielce

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
46	Wachowicz Franciszek	czł. egzek.	1916	7 kl. pow.	robotnik		„	P.P.S.	A.L.	1645	=	Kier. Wydz. Org. K.W. Kielce
47	Wojniłowicz Maria		1904	średnie	prac.umysł.		„	=	P.P.R.	1947	=	Kier. Szkoły Radom
48	Więcek Stanisław		1901	4 kl. pow.	rolnik		„	K.P.P.	P.P.R.	1943	=	I Sekr. K.P. Sandomierz
49	Wójcik Roman		1914	4 kl. pow.	rolnik		„	Wici	B.Ch. P.P.R.	1945	=	Spółdz. prod. Przyłęczek p. Jędrzejów

* Usunięto ostatnią rubrykę: uwagi, gdyż w całym zestawieniu rubryka ta nie była wypełniona żadnymi informacjami.

Źródło: Archiwum Państwowe w Kielcach, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach [1885] 1948–1990, II Statutowa Konferencja Wojewódzka PZPR w Kielcach (6–7 VIII 1950), sygn. 2, Ankieta Sprawozdawcza w składzie Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Kielcach według stanu na dzień 8 sierpnia 1950 r., s. 356, 360-361.

Aneks 2

Ankieta Sprawozdawcza o składzie Zastępców czł. Kom. Wojewódzkiego PZPR w Kielcach według stanu na dzień 8 sierpnia 1950 r., s. 354*

Lp.	nazwisko i imię	stanowisko w Komitecie	rok urodz.	wykształcenie	zawód		data wstąpienia do PZPR	do jakiej partii lub organizacji należał				gdzie obecnie pracuje
					wyuczony	obecnie wykonywany		przed wojną	podczas okupacji	rok przyjęcia na członka		
										PPR	PPS	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	Behcicki Tadeusz	z-ca czł. K.	1921	2 kl. gimn.	robotnik	pracownik ap. part.	1948.15.12.	=	=	1945		Kier. Woj. Szk. Part. Kielce
2	Ciepielewski Stanisław	„	1913	7 kl. pow.	stolarz	pracownik ap. part.	„	=	PPR, AL	1945		I Sekr. KP Pińczów
3	Dąbrowski Tadeusz	„	1920	7 kl. pow.	robotnik	pracownik ap. part.	„	=	PPR	1942		I Sekr. KP Kozienice
4	Fedoróg Leon	„	1923	7 kl. pow.	rob. kolej.	pracownik ap. part.	„	=	=	1945		Instr. Wydz. Prop. K.W. Kielce
5	Grzegorzewski Marian	„	1899	szk. rosyj.	ślusarz	prac. umysł.	„	KPP SDKP i L	PPR	1944		Sekr. M.R.N. Kielce
6	Gierczak Halina	„	1906	samouk	rolnik	rolnik	„	=	=	1945		Spółdz. Produk. Przyuszyń p. Opatów

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
7	Kaczmarek Czesław	„	1912	6 kl. pow.	ślusarz	pracownik ap. part.	„	=	=	1946		I Sekr. K.P. Opatów
8	Kobyłko Stanisław	„	1906	3 kl. pow.	rolnik	pracownik ap. part.	„	Z.S. CH.	PPR	1944		Sekretarz K.G. Konieczno p. Jędrzejów
9	Ojdanowa Bronisława	„	1908	8 kl. gimn.	prac. umysł.	pracownik ap. part.	„	=	PPR	1945		Z-ca Kier. Wydz. Prop. K.W. Kielce
10	Perczak Mieczysław	„	1920	7 kl. pow.	robotnik	pracownik ap. part.	„	=	AL	1943		I Sekr. K.F. Pionki p. Koźmice
11	Piwowarczyk Józef	„	1924	7 kl. pow.	robotnik	pracownik ap. part.	„	=	=	1944		I Sekr. K.P. Kielce
12	Piątek Wacław	„	1911	5 kl. pow.	rolnik	umysł.	„	Wici	=	1947		Prezes P.Z.S.Ch. Busko
13	Pilachowicz Mikołaj	„	1911	3 kl. zawod.	rob. kol.	prac. umysł.	„	=	=		1945	Z-ca Dyr. POM Brzezic p. Jędrzejów
14	Rutkowski Zygmunt	„	1913	7 kl. pow.	robotnik	pracownik ap. part.	„	PPS	=	1942		II Sekr. K.M. Kielce
15	Tuchowicz Roman	„	1898	3 kl. gimn.	przędzal.	pracownik ap. part.	„	KPP	AL	1945		I Sekr. K.P. Opoczno

* Usunięto ostatnią rubrykę: uwagi, gdyż w całym zestawieniu rubryka ta nie była wypełniona żadnymi informacjami.

Źródło: Archiwum Państwowe w Kielcach, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach [1885] 1948–1990, II Statutowa Konferencja Wojewódzka PZPR w Kielcach (6–7 VIII 1950), sygn. 2, Ankieta Sprawozdawcza o składzie Zastępców czł. Kom. Wojewódzkiego PZPR w Kielcach według stanu na dzień 8 sierpnia 1950 r., s. 354.